

طراحی و اعتبارسنجی الگوی برنامه درسی مبتنی بر توسعه سرمایه اجتماعی برای آموزش عالی ایران

اسماعیل کاظم پور^۱، فریده حق پرست قدیم لیمودهی^۲، بدری عباسی^۳ و مریم یارمحمد توسکی^۴

چکیده

این تحقیق با هدف طراحی و اعتبار سنجی الگوی برنامه درسی مبتنی بر توسعه سرمایه اجتماعی برای آموزش عالی ایران انجام شد. تحقیق از نوع کاربردی به روش تحلیلی-اکتشافی بود، جامعه آماری تحقیق شامل اعضای هیئت علمی ۵ دانشگاه آزاد اسلامی ایران به تعداد ۲۴۶۸ نفر و کل اعضای کارشناسان اجرایی و آموزشی آن ۳۰۴۹ نفر بود. از نمونه‌گیری هدفمند به روش تصادفی طبقه‌ای و فرمول کوکران، برای انتخاب نمونه کمک گرفته شد و تعداد اعضای هیئت علمی ۱۷۹ نفر و تعداد نمونه کارشناسان اجرایی و آموزشی ۲۲۱ نفر که به طور جمع ۴۰۰ نفر بودند، انتخاب شدند. ابزار تحقیق، مصاحبه و پرسشنامه بود که روایی و پایایی آن مورد تایید قرار گرفت. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آزمون‌های خی دو و ویلکاکسون و تحلیل عاملی تأییدی استفاده شد. در طراحی و اعتبارسنجی الگوی برنامه درسی (اهداف، محتوا، مواد و روش‌های آموزشی، ارزشیابی) و ابعاد سرمایه اجتماعی (ساختاری، شناختی، ارتباطی) در نظر گرفته شد. یافته‌ها نشان داد بارعاملی اهداف ۰/۹۲ و ارزشیابی ۰/۷۷ در مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی به ترتیب شناختی و ارتباطی و ساختاری و بار عاملی محتوا ۰/۹۱ به ترتیب ارتباطی و شناختی و ساختاری و بار عاملی مواد و روش‌های آموزشی ۰/۸۲ به ترتیب شناختی و ساختاری و ارتباطی می‌باشد. در نتیجه طراحی و اعتبارسنجی الگوی برنامه درسی مبتنی بر توسعه سرمایه اجتماعی در آموزش عالی ایران معنادار می‌باشد.

واژگان کلیدی: طراحی، اعتبار سنجی، الگوی برنامه درسی، سرمایه اجتماعی، آموزش عالی

^۱ دانشیار، گروه برنامه ریزی درسی، واحد تنکابن، دانشگاه آزاد اسلامی، تنکابن، ایران. (نویسنده مسئول)

^۲ دانش‌آموخته دکتری تخصصی برنامه ریزی درسی، واحد اراک، دانشگاه آزاد اسلامی، اراک، ایران

^۳ استادیار، گروه مدیریت، واحد بندرانزلی، دانشگاه آزاد اسلامی، بندرانزلی، ایران.

^۴ استادیار، گروه علوم اجتماعی، واحد اراک، دانشگاه آزاد اسلامی، اراک، ایران.

۱. مقدمه

امروزه در کنار سرمایه‌های انسانی و اقتصادی، سرمایه دیگری به نام سرمایه اجتماعی^۱ نیز مورد توجه قرار گرفته و بحث و پژوهش در مورد آن در سال‌های اخیر رشد فزاینده‌ای داشته است (سوگون^۲، ۲۰۱۴، ص ۱۰۴).

جامعه‌شناسان، اقتصاددانان توسعه، برنامه‌ریزان ملی با خوش‌بینی این پدیده اجتماعی را مورد بررسی قرار داده‌اند. سرمایه اجتماعی، برخلاف سرمایه انسانی و سرمایه اقتصادی، در افراد، ابزار فیزیکی و تولیدی قرار ندارد، بلکه به طور ذاتی، در ساختار روابط کنشگران با هم و روابط آنها حضور دارد (ون و آلد^۳، ۲۰۱۴، ص ۴۱۲).

در حقیقت به سه نوع سرمایه‌ای که به طور متداول در تحلیل‌های اقتصادی تحت عنوان سرمایه تولیدی، سرمایه طبیعی و سرمایه انسانی از آنها نام برده می‌شود، اکنون نوع چهارمی با عنوان سرمایه اجتماعی اضافه شده است (صیدایی و همکاران، ۱۳۸۸، ص ۱۸۹).

اگر چه تفاسیر متفاوت و گاه رقیبی از سرمایه اجتماعی موجود است اما در حوزه مطالعات توسعه‌ای، از سرمایه اجتماعی به مثابه حلقه مفقوده یاد شده و این امید برای بسیاری از متخصصان توسعه ایجاد گردیده است که با استفاده از آن، شاید بتوان از دور باطل عقب‌ماندگی رهایی یافت (قاسمی و همکاران، ۱۳۹۰، ص ۲۴۴).

در حقیقت سرمایه اجتماعی، موضوعی بین‌رشته‌ای^۴ است که نقش آن تسهیل ارتباطات انسانی است. سرمایه اجتماعی از مفاهیمی است که با به بن‌بست رسیدن نظم بورکراتیک در ساماندهی امور، توجه اندیشمندان اجتماعی را به خود جلب کرده است (احمدی و فیض‌آبادی، ۱۳۹۰، ص ۳۶). سرمایه اجتماعی را به وجوه گوناگون سازمان اجتماعی مانند هنجارها و شبکه‌ها که می‌توانند با تسهیل اقدامات هماهنگ، کارایی جامعه را بهبود بخشند، تعبیر می‌کنند (خوشفر و همکاران، ۱۳۹۲، ص ۳۳). در واقع مجموعه‌ای از ساختارهای اجتماعی (شرکت‌ها، اتحادیه‌های اجتماعی، شبکه‌ها و سازمان‌های آموزشی) به همراه ارزش‌های مشترک را تحت عنوان سرمایه اجتماعی می‌نامیم (وولکاک و نارایان^۵، ۲۰۰۰، ص ۲۲۷). پس سرمایه اجتماعی را می‌توان حاصل پدیده‌های اعتماد متقابل، تعامل

^۱ Social capital

^۲ Soogwan

^۳ Kwon and Adler

^۴ Interdisciplinary

^۵ Woolcock and Narayan

اجتماعی متقابل، گروه‌های اجتماعی، احساس هویت جمعی و گروهی و کار گروهی در یک سیستم اجتماعی دانست (احمدی و فیض‌آبادی، ۱۳۹۰، ص ۳۶).

سرمایه اجتماعی شامل روابط، گرایش‌ها، ارزش‌ها و هنجارهایی است که بر تعاملات بین افراد حاکم است. به عبارت دیگر، سرمایه اجتماعی شبکه‌ای از روابط اجتماعی و هنجارهایی است که مردم را قادر به عمل جمعی می‌کند (کهنه پوشی و فردوسی، ۱۳۸۷، ص ۸۲).

فوکویاما^۱ (۱۹۹۴)، به نقل از مولایی و باقری، ۱۳۹۵، ص ۸۰) سرمایه اجتماعی عبارت است از موقعیت‌ها و روابطی که در درون گروه‌ها و شبکه‌های اجتماعی برای افراد دسترسی به فرصت‌ها، اطلاعات، منابع مادی و موقعیت اجتماعی را افزایش می‌دهد (بورديو^۲، ۱۹۸۶، به نقل از: عزیزبانی فر و قاسمی، ۱۳۸۷، ص ۸).

سرمایه اجتماعی در یک جامعه به شدت متأثر از عملکرد دستگاه‌های دولتی است با توجه به گستردگی و پیچیدگی فعالیت‌های دولت جز از طریق هم‌اندیشی با شهروندان در یک ساختار مشارکتی، راه دیگری برای تقویت اعتماد بین مردم دولت وجود ندارد (کریمی، ۱۳۸۷، ص ۱۵۲).

سرمایه اجتماعی، زیرمجموعه سرمایه انسانی نیست، چرا که این سرمایه متعلق به گروه‌هاست و نه افراد. هنجارهایی که شالوده سرمایه اجتماعی را تشکیل می‌دهند، در صورتی معنا دارند که بیش از یک فرد در آن سهیم باشد (قنادان و اندیشمند، ۱۳۸۸، ص ۲۵).

برای نمونه برخلاف بهره‌مندی بسیاری از کشورهای آسیایی، آفریقایی و آمریکای لاتین از منابع طبیعی و نیز نیروی انسانی سخت کوش و باهوش، کمتر توسعه یافته‌اند و از برون دادهای مثبت این منابع منتفع نشده‌اند (مصطفی‌زاده و صادقی، ۱۳۹۳، ص ۱۶۲).

بنابراین در یک نگاه کلی، سرمایه اجتماعی عبارت است از ظرفیتی اجتماعی که هماهنگی و همکاری را در گروه و جامعه تسهیل می‌کند (براتی و یزدان پناه، ۱۳۹۰، ص ۲۶).

در تعدادی از مطالعات به بحث درباره اینکه چطور سرمایه اجتماعی بر متغیرهای دیگر تأثیر می‌گذارد به عنوان متغیر مستقل پرداخته شده و در مطالعات دیگر به عنوان متغیر وابسته چه چیزی به کاهش یا افزایش سرمایه اجتماعی کمک می‌کند پرداخته می‌شود. برخی سرمایه اجتماعی را هم به عنوان متغیر مستقل و هم به عنوان متغیر وابسته در مدلشان در نظر می‌گیرند. با این حساب می‌توان گفت که سرمایه اجتماعی یک مفهوم چند بعدی است که شبکه‌های اجتماعی، هنجارهای اعتماد و

^۱ Fukuyama

^۲ Bourdieu

هنجارهای عمل متقابل را در بر می‌گیرد (پیراوری، ۱۳۸۸، ص ۱۱۵).

ویلانوو^۱ و جوسا^۲ (۲۰۰۳) سرمایه اجتماعی را به عنوان پدیده‌ای مدیریتی تلقی کرده و برای آن مؤلفه‌های اعتماد، ارزش‌ها و رفتارهای مشترک، ارتباطات، همکاری، تعهد متقابل، شناخت متقابل و شبکه را ذکر کرده است و معتقد است که سرمایه اجتماعی نمی‌تواند بدون یکی از این ویژگی‌ها وجود داشته باشد و نمی‌توان سازمانی را تصور کرد که بدون بعضی از این ویژگی‌ها به حیات خود ادامه دهد (به نقل از اکبری^۲ و همکاران، ۲۰۱۲، ص ۴۵۷).

به همین دلیل، آگاهی از میزان چگونگی و وضعیت سرمایه اجتماعی در هر جامعه‌ای از موضوعات پژوهشی مهم محسوب می‌شود. به ویژه که بحث سرمایه اجتماعی در جامعه ما، موضوعی به نسبت جدید است. شناخت از وضعیت سرمایه اجتماعی به مثابه شناخت از وضعیت اعتماد اجتماعی و میزان وجود شبکه‌های اجتماعی می‌تواند راهگشای بسیاری از مشکلات اجتماعی باشد (دلایز، ۱۳۸۷، ص ۹۷).

حجم ادبیات دانشگاهی مرتبط با مفهوم سرمایه اجتماعی نیز به یکی از بحث‌انگیزترین مفاهیم علوم اجتماعی و پژوهش‌های توسعه تبدیل شده و به شدت در حال افزایش است. این مسئله به ویژه در ایالات متحده آمریکا و بریتانیا صادق است و یکی از دلایل آن وجود ماهیت بسیار فردگرایانه روابط اجتماعی معاصر در این کشورهاست (عزیزیانی فر و قاسمی، ۱۳۸۷، ص ۱۱).

سعادت (۱۳۸۵) اظهار می‌دارد که برخلاف کشورهای توسعه یافته سرمایه انسانی و به ویژه سرمایه اجتماعی در کشورهای جهان سوم هنوز مورد توجه قرار نگرفته است و در ایران نیز مبهم مانده است (به نقل از: سوری، ۱۳۹۳، ص ۵۳).

تعدادی از عوامل و عناصر اصلی که می‌توان سرمایه اجتماعی را با آن مورد اندازه‌گیری قرار داد عبارتند از: آگاهی از امور عمومی، سیاسی، اجتماعی، وجود انگیزه در افراد جوای این دسته از آگاهی‌ها، اعتماد عمومی متقابل، اعتماد به نهادهای مردمی و دولتی، مشارکت غیر رسمی در فعالیت‌های داوطلبانه (باستانی و همکاران، ۱۳۹۱، ص ۳۲).

به همین دلیل، نظریه سرمایه اجتماعی، اصل را بر این قرار داده که منابع از طریق روابط اجتماعی جمع‌آوری می‌شوند و ابزاری برای تطبیق با شرایط زندگی در نظر گرفته می‌شود (محمدیان و همکاران، ۱۳۹۳، ص ۲۲۶). بنابراین ویژگی‌هایی به شکل همبستگی بین افراد یک خانواده، یک جامعه یا ملت و ملل مختلف جهان شکل می‌گیرد (مجیبی و نبوی، ۱۳۹۳، ص ۳۲).

^۱ Vilanov and Josa

^۲ Akbari

تمام این فواید در صورتی تحقق می‌یابد که سرمایه اجتماعی به صورت مناسبی توسعه یافته و ابزارهای لازم برای حمایت از آن در سطح جامعه وجود داشته باشد (تنکابنی و همکاران، ۱۳۹۴، ص ۸). در واقع وقتی در میان انواع سرمایه‌های موجود که عوامل و زمینه‌های اقتصادی را فراهم می‌کنند، به دنبال حلقه واسطه‌ای می‌گردیم که به کارگیری بهینه آنها را تسهیل کند و باعث توسعه پایدار و تحقق عدالت در کشورها شود. به نظر می‌رسد به جنبه فرهنگی آن می‌رسیم که سرمایه اجتماعی است (مصطفی‌زاده و صادقی، ۱۳۹۳، ص ۱۸۳).

در حوزه مطالعات توسعه‌ای، از سرمایه اجتماعی به مثابه همان حلقه مفقوده یاد شده و این امید برای بسیاری از متخصصان توسعه و کشورهای توسعه نیافته ایجاد گردیده است که با استفاده از آن، شاید بتوان از دور باطل عقب‌ماندگی رهایی یافت (قاسمی و همکاران، ۱۳۹۰، ص ۲۴۴).

بنابراین شناخت منابع و عوامل ایجادکننده و مؤثر بر سرمایه اجتماعی دارای اهمیت است و با توجه به ماهیت سرمایه اجتماعی، آن را باید در روابط اجتماعی افراد و نحوه همزیستی آنها در یک جامعه و علل و عواملی جستجو کرد که در ساخت فرهنگ، آداب و سنن، معیارها، هنجارها و ارزش‌ها و حتی قوانین رسمی یک جامعه اثرگذار بوده و شکل کنونی آن را رقم زده و درجه‌ای از سرمایه اجتماعی را به ارمغان آورده‌اند (مؤید فر، ۱۳۸۲، ص ۲).

برای مثال، نقش فرهنگ سازمانی در ارتباط با سرمایه اجتماعی بسیار مهم است و اینکه در فرهنگ سازمانی چه ارزش‌ها و باورهایی جایگاه محوری دارند (باستانی و همکاران، ۱۳۹۱، ص ۳۰). تعاونی‌ها نیز در کنار تولید و ایجاد سرمایه و توسعه منابع انسانی به توسعه سرمایه اجتماعی کمک می‌کنند (رسویک^۱، ۲۰۱۳، ص ۴).

به نظر می‌رسد ارزش‌ها و سرمایه‌های دینی یکی از مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی است. زیرا عناصر اصلی تعریف سرمایه اجتماعی در دین موجود است و می‌تواند روابط و هنجارهای اجتماعی قوی مبتنی بر نفع فردی و جمعی همراه با نگاه عقلایی، خیرخواهی، اعتماد در روابط و عدالت محوری را بر اساس رویکرد الهی برای زندگی جوامع انسانی تضمین کند (مولایی و باقری، ۱۳۹۵، ص ۸۳). ادراک عدالت می‌تواند یکی از مؤلفه‌های تأثیرگذار بر سرمایه اجتماعی باشد زیرا بی‌عدالتی موجب خدشه بر کرامت انسانی و سرمایه اجتماعی می‌شود (مصطفی‌زاده و صادقی، ۱۳۹۳، ص ۱۶۳).

ثبات ساختار اجتماعی و یا درهم گسیختگی سازمان اجتماعی یا روابط اجتماعی می‌تواند برای

سرمایه اجتماعی بسیار ویرانگر باشد (الیسون و همکاران^۱، ۲۰۱۴، ص ۸۵۷).

شناخت عوامل مؤثر در تقویت یا تضعیف سرمایه اجتماعی می‌تواند در گسترش ابعاد اجتماعی کمک کند و موجب افزایش عملکرد اجتماعی و اقتصادی در جوامع شود (باستانی و همکاران، ۱۳۹۱، ص ۳۰). در حقیقت، توسعه سرمایه اجتماعی یک فرآیند یادگیری اجتماعی است و زمانی رخ می‌دهد که کنش‌های هدفمند فردی به عنوان نیرویی محرک در پس الگوهای رفتاری غیرارادی سرمایه اجتماعی قرار بگیرند. اگر این ارتباط برقرار نشود، کنش‌های فردی انسان‌ها در اجتماع نمی‌تواند اشکال مؤثر و قدرتمند سرمایه اجتماعی جمعی را حفظ کند (چاملی رایت^۲، ۲۰۰۸، ص ۴۲).

به همین ترتیب برای توسعه بیش از پیش سرمایه اجتماعی لازم است نهادهای ایجاد کننده آن در جامعه تقویت شوند. سرمایه اجتماعی در پیش فرض‌های ارائه شده توسط نهادهایی همچون خانواده، دولت، مذهب، نهادهای مدنی و نظام آموزشی ایجاد می‌شوند (تنکابنی و همکاران، ۱۳۹۴، ص ۸).

به نقل از نیوتن^۳ (۱۹۹۷) این تعجب‌آور نیست که برخی محققان در کنار اهمیت خانواده، به نقش پررنگ مراکز آموزشی در گسترش سرمایه اجتماعی تأکید می‌کند تا حدی که داده‌هایی را ارائه می‌کنند که نشان می‌دهد تحصیل به مراتب با عناصر سرمایه اجتماعی همبستگی شدیدی دارد (محمدزاده، ۱۳۸۷، ص ۷۲-۶۸).

در نگاه راهبردی، نهادهای آموزش عالی را در تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری ارزشمند می‌دانند. در واقع آموزش عالی به عنوان یک حوزه تخصصی شامل زیر سیستم‌ها و قلمروهای متعدد از جمله پژوهش، آموزش، مشاوره، ارزیابی برنامه‌های درسی پویا می‌باشد و ارتقاء آن نیازمند جهت‌گیری و اتخاذ سیاست‌هایی مبتنی بر رشد و ارزشیابی متناسب با تحولات محیطی موجود و بهره‌گیری از آن می‌باشد (تیچلر^۴، ۲۰۱۵، ص ۸۱۵).

از عناصر یا خرده نظام‌های اصلی آموزش عالی که بایستی به صورت راهبردی و اثربخش به آن نگریسته شود، «برنامه‌های درسی^۵» هستند که برنامه ریزان و سیاست‌گذاران مربوطه در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی با اتخاذ روش‌های گوناگون و انجام اقداماتی راهبردی در راستای توسعه برنامه‌های درسی بایستی تغییراتی در جهت تطبیق با تحولات محیطی و نیاز کنونی جوامع به وجود

^۱ Ellison

^۲ Chamlee-Wright

^۳ Newton

^۴ Teichler

^۵ Curricula

آورند. زیرا تردیدی نیست که برنامه‌های درسی، آخرین تحولات و دستاوردهای بشری در عرصه‌های گوناگون علمی را به نیروی فعال آینده منتقل می‌کند (ترکزاده و همکاران، ۱۳۹۵، ص ۴۲).

از آنجا که پژوهش در مسائل وابسته به حوزه تعلیم و تربیت به خصوص آموزش عالی به بررسی توأم و همزمان عوامل زیادی و در شرایط مختلف مربوط می‌شود، به استفاده از الگو و طراحی الگوها نیاز بیشتری احساس می‌شود. لذا، آشنایی با الگوها و همچنین طراحی انواع الگوها در برنامه درسی ضروری است (دهقانی و همکاران، ۱۳۹۰، ص ۱۰۱).

آموزش عالی یکی از ارکان اصلی در نظام آموزشی ایران است و با توجه به اینکه برنامه‌های درسی در مقاطع قبلی بیشتر بر آموزش دروس تأکید دارند، نقش نظام آموزش عالی برای ایجاد سرمایه اجتماعی کلیدی است (تنکابنی و همکاران، ۱۳۹۴، ص ۸).

در طول سه دهه گذشته همواره تکرار شده که آموزش عالی ایران گسترشی بی‌سابقه یافته و حجم و اندازه آنچه به لحاظ نهادی و چه از نظر علوم انسانی قابل مقایسه با سال‌های پیش از انقلاب نیست. تا سال‌ها این آمار به‌عنوان بالا رفتن سطح سواد و آموزش و فرهیختگی نشانه‌ای از توسعه‌یافتگی تلقی می‌شد. اما به‌راستی دانشگاه ایرانی چه مسیرها و روندهایی را طی کرده است؟ در حقیقت برنامه‌ریزی برای تجاری‌سازی دانشگاه‌های علوم انسانی است که تعیین می‌کند فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی در خدمت چه بخش‌هایی از جامعه قرار بگیرد که در ایران البته هنوز خیلی به مرحله اجرا نرسیده است (آزموده و شمس، ۱۳۹۵، ص ۷).

به همین ترتیب ادعا شده که تحصیل در آموزش عالی، تأثیر درخور توجهی در افزایش سرمایه اجتماعی نمونه پژوهشی نداشته و میزان برخورداری دانشجویان از سرمایه اجتماعی، بالا نبوده است و اینکه چگونه این تحول در نظام مهارت‌سازی آموزش عالی ایران عملیاتی شود نیازمند مطالعه بیشتر است (صالحی، ۱۳۹۳، ص ۷۲).

حصول این نتایج شاید به این دلیل باشد که مدت‌های طولانی به برنامه درسی و الگوهای آن در آموزش عالی را به عنوان شیوه‌های مختلف سازماندهی محتوا برای نیاز دانشجویان می‌دانستند. این در حالی است که مهارت‌های مورد نیاز جهت زندگی در دنیای آینده و یادگیری مادام‌العمر باعث شده که برنامه درسی دیگر مسئولیت آکادمیک صرف ندارد. لذا طراحان الگوهای برنامه درسی امروزه با چالش گنجانیدن مهارت‌های عمومی‌تر مواجه‌اند. به عبارتی دیگر، رسالت آموزش عالی نسبت به گذشته تغییر کرده است. در این عصر، دانشگاه باید افرادی را پرورش دهد که به جای حفظ و ذخیره اطلاعات، توانایی تحلیل و ترکیب اطلاعات و مهارت‌های ارتباطی و مدیریتی را دارا باشند (کرمی و

فتاحی، ۱۳۹۲، ص ۱۱۲).

طی دو دهه گذشته، کشورهای زیادی از جمله ایران، به نحوی دست به تجربه گسترش آموزش عالی زده‌اند که از این پدیده به نام «آموزش عالی انبوه»^۱ نام برده می‌شود. شواهد اخیر نشان می‌دهد که جامعه، همراه با گسترش آموزش عالی با فرسایش اجتماعی در ابعاد خرد و کلان آن روبرو بوده است. فضایل سنتی مثل اطاعت و وفاداری نمی‌تواند بهبود و نوآوری را به همراه آورد. سرمایه انسانی به عنوان یک منبع برای عملکرد سازمانی کافی نخواهد بود و باید به وسیله سرمایه اجتماعی‌ای که بر پایه مسئولیت، یکپارچگی، اعتماد، احترام به موجودیت انسانی بنا شده حمایت شود (صالحی، ۱۳۹۳، ص ۵۸).

بنابراین با توجه به اهمیت نهادهای آموزشی به ویژه آموزش عالی برای توسعه همه جانبه کلیه سیستم‌های آموزشی کشور نیاز به برنامه‌ریزی راهبردی است برای اتخاذ آن از الگوهای برنامه درسی می‌بایستی مدد گرفته شود تا مسئله اصلی این پژوهش چگونگی طراحی مدلی بر اساس الگوی برنامه درسی برای توسعه سرمایه اجتماعی برای آموزش عالی ایران و مؤلفه‌های اصلی سرمایه اجتماعی در دانشگاه و ویژگی‌های برنامه درسی مناسب بر اساس مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در آموزش عالی سپس اعتبارسنجی آن صورت پذیرد.

۲- روش‌شناسی پژوهش

روش پژوهش: از آنجاکه پژوهش حاضر به دنبال ارائه مدل بازگشت سرمایه در آموزش عالی می‌باشد، روش پژوهش بر مبنای ماهیت داده‌ها تحلیلی-اکتشافی، از حیث بعد محیط، از نوع کتابخانه‌ای- میدانی و از نظر هدف کاربردی، از نظر زمان مقطعی و از نظر روش اجرای پژوهش توصیفی-پیمایشی است.

جامعه آماری، روش نمونه‌گیری و حجم نمونه

کیفی: جامعه آماری بخش کیفی پژوهش شامل ۳۰ نفر از متخصصان برنامه‌ریزی درسی، جامعه‌شناس و مدیریت بود. در این پژوهش برای تعیین نمونه‌ها از روش نمونه‌گیری گلوله برفی و هدفمند^۲ استفاده شد. در نهایت تعداد ۱۵ نفر از متخصصین و خبرگان انتخاب شدند.

^۱ Mass higher education

^۲- Judgemental Sampling

کمی: گروه دوم از جامعه آماری این پژوهش، شامل ۵۵۱۷ نفر از کلیه اعضای هیأت علمی و کارشناسان اجرایی و آموزشی دانشگاه آزاد اسلامی انتخاب شدند. علت انتخاب دانشگاه آزاد اسلامی دارای پایگاه داده منظم و بویژه بروز می‌باشد و دوم حضور هیأت علمی و کارشناسان اجرایی و آموزشی بسیار منظم و طبق برنامه زمانبندی شده است و دسترسی محقق آسانتر است. در نمونه‌گیری در بخش کمی مطالعه با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی از ۵ نقطه کشور شمال و جنوب و شرق و غرب و مرکزی طبقه بندی انجام پذیرفت علت اصلی انتخاب ویژگی جامع بودن دانشگاه ها بود. در این روش جامعه آماری به طبقات متجانس تقسیم شد و سپس با تناسب توزیع فراوانی هر طبقه سهمیه طبقات تعیین گردید. در این تحقیق جامعه آماری از ۵ طبقه متجانس ۵ دانشگاه جامع آزاد اسلامی تشکیل شده است. آمار تعداد کل اساتید هر دانشگاه به تفکیک دانشکده از پایگاه داده دریافت شد. همچنین، جهت تعیین حجم افراد نمونه از فرمول کوکران استفاده شد.

ابزار گردآوری داده‌ها و پایایی و روایی

در این پژوهش به منظور گردآوری داده‌ها از روش کتابخانه‌ای، مصاحبه نیمه ساختار یافته و پرسشنامه استفاده شد.

کیفی: در بخش کیفی برای مصاحبه از ضبط صوت و پرسش نامه باز پاسخ با ۹ سوال برای متخصصان برنامه درسی و جامعه شناس و مدیریت به جستجوی در برنامه درسی و تاثیر آن بر توسعه سرمایه اجتماعی در دانشگاه استفاده شد، در روش مصاحبه نیمه ساختار یافته از برداشت و ادراکات افراد کلیدی و آگاه به درک عمیق تر رسیده و از نتایج به دست آمده به منظور ساخت ابزار بخش کمی مطالعه پرسش نامه استفاده شد

برای حصول اطمینان از روایی بخش کیفی پژوهش و به منظور اطمینان خاطر از دقیق بودن یافته‌ها از دیدگاه پژوهشگر، از نظرات ارزشمند اساتید آشنا با این حوزه و متخصصان دانشگاهی که در این حوزه خبره و مطلع بودند استفاده شد. همچنین به‌طور هم‌زمان از مشارکت کنندگان در تحلیل و تفسیر داده‌ها کمک گرفته شد. همچنین برای محاسبه پایایی از روش پایایی بین دو کدگذار استفاده شد. در مصاحبه با روش توافق درون موضوعی دو کدگذار^۱، از یکی از اساتید مدیریت آموزشی آشنا به کدگذاری درخواست شد تا به عنوان کدگذار ثانویه در پژوهش مشارکت کند در ادامه محقق به همراه این همکار پژوهش، تعداد سه مصاحبه را کدگذاری کرده و درصد توافق درون موضوعی که به عنوان

^۱-Inter coder reliability (ICR)

شاخص پایایی تحلیل به کار می‌رود را محاسبه کرد که پایایی حاصل از دو کدگذار با توجه به محاسبات ۷۵,۱ درصد بدست آمد که بیانگر پایایی مناسب بود.

کمی: در این پژوهش به منظور گردآوری داده‌ها از پرسشنامه‌ای محقق ساخته بر گرفته از کدهای حاصل از مصاحبه استفاده شد. گویه‌های پرسشنامه‌های این پژوهش شامل دو قسمت است:

الف) گویه‌های عمومی: در سؤال‌های عمومی هدف کسب اطلاعات کلی و جمعیت‌شناختی پاسخگویان است. این قسمت شامل پنج سؤال است و مواردی مانند جنسیت، سنوات شغلی، دوره تحصیلی، رتبه علمی و گروه علمی مطرح شده‌اند.

ب) گویه‌های تخصصی (پرسشنامه محقق ساخته): این بخش شامل سوالات بسته پاسخ می‌باشد. در طراحی این بخش سعی شده است که تا حد ممکن، گویه‌های پرسشنامه‌ها برای پاسخگویان قابل درک باشد. این گویه‌ها از نوع بسته و از طیف ۵ گزینه‌ای لیکرت می‌باشد.

در این تحقیق برای سنجش روایی پرسش نامه از روایی محتوا، سازه و از روش دلفی استفاده شده است. روایی سازه^۱ از دو قسمت روایی همگرا و واگرا تشکیل شده است. به منظور تعیین روایی سازه از روش تحلیل عاملی استفاده گردید. تحلیل عاملی گویه‌ها نشان داد که ضریب روایی گویه‌ها بالا بوده و گویه‌ها از همسانی درونی کافی برای اندازه‌گیری عامل مورد نظر برخوردار است. ب. رای روایی محتوای تحقیق از ۱۵ متخصص برنامه درسی و جامعه شناس و مدیریت نشان داد که پرسش نامه تمام ابعاد مفهومی برنامه درسی و سرمایه اجتماعی را تحت پوشش قرار داده است. همچنین برای سنجش پایایی ابزار پیمایش در این مطالعه از روش آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی استفاده شد.

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

در حوزه کیفی در تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از مصاحبه، از روش طبقه بندی واحد متنی موجود به طبقه بندی معنی‌دار و منطقی، کدبرداری، شمارش و تعیین فراوانی کدها، استفاده از نقل قولها در توصیف موضوعات کلیدی صورت پذیرفت. محتویات مصاحبه کلمه به کلمه از صدای ضبط شده پیاده شد. برای هر مصاحبه شونده یک کد مخصوص در نظر گرفته شد. و سپس برای تحلیل داده سازماندهی انجام پذیرفت. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها در بخش کمی از پرسش نامه از روشهای آمار توصیفی و استنباطی استفاده شده است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها در پرسش اول از آزمون خی دو و در پرسش دوم آزمون ویلکاکسون و در پرسش سوم از تحلیل عاملی تاییدی و

^۱ -Construct Validity

طراحی و اعتبارسنجی الگوی برنامه درسی مبتنی بر توسعه سرمایه اجتماعی برای آموزش عالی ایران □ ۶۷

اکتشافی و تکنیک مدل سازی معادلات ساختاری استفاده شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها در این تحقیق با از آزمون تحلیل واریانس یکراهه با توجه به آزمون لون استفاده شده است.

۳- یافته‌های پژوهش

در این بخش داده‌های پژوهش با استفاده از روش‌های علمی در دو بخش کمی و کیفی مورد تحلیل و ارزیابی قرار می‌گیرد؛ اما قبل از تجزیه و تحلیل داده‌ها پیش پردازش داده‌ها مورد بررسی قرار گرفت.

نتایج نشان داد در برخی از گویه‌ها هم‌شدگی اتفاق افتاده است؛ بنابراین، برای رفع این مشکل از روش میانه برای جایگذاری مقادیر آن‌ها استفاده شد و تمام داده‌های مفقوده جایگزین شد. به منظور شناسایی داده‌های پرت از گراف باکس پلات^۱ استفاده شد که نتایج نشان داد هیچ داده پرتی وجود ندارد. علاوه بر این‌ها در نرم افزار اکسل برای حذف آزمودنی‌های بی‌تفاوت انحراف معیار هر آزمودنی در پاسخ به یک پرسشنامه محاسبه شد که نتایج نشان داد انحراف معیار پاسخ هر یک از آزمودنی‌ها به سوال‌های پژوهش کمتر از ۰,۳ نیست و بنابراین هیچ آزمودنی حذف نشد.

بخش کیفی

مولفه‌های اصلی سرمایه اجتماعی در دانشگاه کدامند؟

در بخش کیفی براساس ۹ سوال مطرح شده، در بخش کمی الگوی برنامه درسی شامل ۴ شاخص اهداف، محتوا، مواد و روش‌های آموزشی و ارزشیابی است. در ادامه به بررسی تاثیر مولفه‌های سرمایه اجتماعی بر هر یک از ۴ شاخص برنامه الگوسی درسی به تفکیک پرداخته شده است.

^۱ - Boxplot

اهداف

شاخص اهداف برنامه درسی مبتنی بر توسعه سرمایه اجتماعی، توسط ۳ متغیر (ساختاری، شناختی و ارتباطی) اندازه‌گیری شده است. در ادامه به بررسی شاخص اهداف به تفکیک ۳ مولفه سرمایه اجتماعی آن پرداخته شده است.

- سرمایه ساختاری، شناختی و ارتباطی

با توجه به یافته‌های حاصل از پژوهش و معیار تعیین شده، میزان کلی مطلوبیت مؤلفه ساختاری در گروه متخصصین و کارشناسان اجرایی و آموزشی به ترتیب ۲/۳۳ و ۲/۵۴، برای مولفه شناختی، به ترتیب ۲/۳۲ و ۲/۵۸ و برای مولفه ارتباطی، به ترتیب ۲/۲۴ و ۲/۵۸ می‌باشد که در دامنه معنی داری در سطح نسبتاً مطلوب قرار دارند.

محتوا

شاخص محتوا برنامه درسی مبتنی بر توسعه سرمایه اجتماعی، توسط ۳ متغیر (ساختاری، شناختی و ارتباطی) اندازه‌گیری شده است. در ادامه به بررسی شاخص محتوا به تفکیک ۳ مولفه سرمایه اجتماعی آن پرداخته شده است. با توجه به یافته‌های حاصل از پژوهش و معیار تعیین شده، میزان کلی مطلوبیت مؤلفه ساختاری در گروه متخصصین و کارشناسان اجرایی و آموزشی به ترتیب ۲/۲۸ و ۲/۴۹، برای مولفه شناختی، به ترتیب ۲/۳۳ و ۲/۴۳ و مولفه ارتباطی، به ترتیب ۲/۳۱ و ۲/۵۷ می‌باشد که در دامنه معنی داری در سطح نسبتاً مطلوب قرار دارند.

مواد و روش‌ها آموزشی

شاخص مواد و روش‌ها آموزشی برنامه درسی مبتنی بر توسعه سرمایه اجتماعی، توسط ۳ متغیر (ساختاری، شناختی و ارتباطی) اندازه‌گیری شده است. در ادامه به بررسی شاخص مواد و روش‌ها آموزشی به تفکیک ۳ مولفه سرمایه اجتماعی آن پرداخته شده است. در این خصوص، با توجه به یافته‌های حاصل از پژوهش و معیار تعیین شده، میزان کلی مطلوبیت مؤلفه ساختاری در گروه متخصصین و کارشناسان اجرایی و آموزشی به ترتیب ۲/۲۷ و ۲/۵۷، برای سرمایه شناختی، به ترتیب ۲/۳۳ و

طراحی و اعتبارسنجی الگوی برنامه درسی مبتنی بر توسعه سرمایه اجتماعی برای آموزش عالی ایران □ ۶۹

۲/۵۴ و برای سرمایه ارتباطی، به ترتیب ۲/۱۵ و ۲/۴۷ می‌باشد که در دامنه معنی داری در سطح نسبتاً مطلوب قرار دارند.

ارزشیابی

شاخص ارزشیابی برنامه درسی مبتنی بر توسعه سرمایه اجتماعی، توسط ۳ متغیر (ساختاری، شناختی و ارتباطی) اندازه‌گیری شده است. در ادامه به بررسی شاخص ارزشیابی به تفکیک ۳ مولفه سرمایه اجتماعی آن پرداخته شده است. با توجه به یافته‌های حاصل از پژوهش و معیار تعیین شده، میزان کلی مطلوبیت مؤلفه ساختاری در گروه متخصصین و کارشناسان اجرایی و آموزشی به ترتیب ۲/۴۴ و ۲/۵۷، برای سرمایه شناختی، به ترتیب ۲/۵۱ و ۲/۷۱ و برای سرمایه ارتباطی، به ترتیب ۲/۴۶ و ۲/۶۸ می‌باشد که در دامنه معنی داری در سطح نسبتاً مطلوب قرار دارند.

ویژگی‌های برنامه درسی مناسب بر اساس مولفه‌های سرمایه اجتماعی در آموزش عالی کدام است؟

برای بررسی ویژگی‌های برنامه درسی مناسب بر اساس مولفه‌های سرمایه اجتماعی از آزمون ویلکاکسون استفاده شده است. نتایج به تفکیک ۴ مولفه برنامه درسی (اهداف، محتوا، مواد و روش‌های آموزش و ارزشیابی) در زیر آورده شده است.

جدول ۱: نتایج آزمون ویلکاکسون برای شاخصهای اهداف، محتوی، مواد و روشهای آموزشی و ارزشیابی، (متخصصین)

شاخص	مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی	گویه	میانگین رتبه	میانگین رتبه	مجموع رتبه	آماره آزمون	سطح معناداری																																																																												
اهداف	ساختاری	وضع موجود	۲/۳۴	۳۲/۶۹	۲۶۱/۵	-۱۰/۶۹۱	۰/۰۰۱																																																																												
		وضع مطلوب	۳/۴۳	۸۵/۰۵	۱۳۲۶۸/۵				شناختی	وضع موجود	۲/۳۲	۱۱/۲۸	۱۰۱/۵	-۱۰/۹۸۴	۰/۰۰۱	وضع مطلوب	۳/۴۷	۸۷/۱۴	۱۳۵۹۳/۵		ارتباطی	وضع موجود	۲/۲۴	۹/۵۰	۵۷	-۱۱/۱۰۱	۰/۰۰۱	وضع مطلوب	۳/۴۶	۸۶/۲۸	۱۳۸۰۴	امحتوی	ساختاری	وضع موجود	۲/۲۸	۳۲/۶۹	۲۶۱/۵۰	-۱۰/۶۹۱	۰/۰۰۱	وضع مطلوب	۳/۴۰	۸۵/۰۸	۱۳۲۶۸/۵		شناختی	وضع موجود	۲/۳۳	۱۱/۲۸	۱۰۱/۵	-۱۰/۹۸۴	۰/۰۰۱	وضع مطلوب	۳/۴۲	۸۷/۱۴	۱۳۵۹۳/۵		ارتباطی	وضع موجود	۲/۳۱	۹/۵۰	۵۷	-۱۱/۱۰۱	۰/۰۰۱	وضع مطلوب	۳/۴۵	۸۶/۲۸	۱۳۸۰۴	مواد و روشهای آموزشی	ساختاری	وضع موجود	۲/۲۷	۵۰/۷۵	۴۰۶	-۱۰/۷۰۳	۰/۰۰۱	وضع مطلوب	۳/۴۹	۸۷/۲۲	۱۴۱۲۹		شناختی	وضع موجود	۲/۳۲
	شناختی	وضع موجود	۲/۳۲	۱۱/۲۸	۱۰۱/۵	-۱۰/۹۸۴	۰/۰۰۱																																																																												
		وضع مطلوب	۳/۴۷	۸۷/۱۴	۱۳۵۹۳/۵				ارتباطی	وضع موجود	۲/۲۴	۹/۵۰	۵۷	-۱۱/۱۰۱	۰/۰۰۱	وضع مطلوب	۳/۴۶	۸۶/۲۸	۱۳۸۰۴	امحتوی	ساختاری	وضع موجود	۲/۲۸	۳۲/۶۹	۲۶۱/۵۰	-۱۰/۶۹۱	۰/۰۰۱	وضع مطلوب	۳/۴۰	۸۵/۰۸	۱۳۲۶۸/۵		شناختی	وضع موجود	۲/۳۳	۱۱/۲۸	۱۰۱/۵	-۱۰/۹۸۴	۰/۰۰۱	وضع مطلوب	۳/۴۲	۸۷/۱۴	۱۳۵۹۳/۵		ارتباطی	وضع موجود	۲/۳۱	۹/۵۰	۵۷	-۱۱/۱۰۱	۰/۰۰۱	وضع مطلوب	۳/۴۵	۸۶/۲۸	۱۳۸۰۴	مواد و روشهای آموزشی	ساختاری	وضع موجود	۲/۲۷	۵۰/۷۵	۴۰۶	-۱۰/۷۰۳	۰/۰۰۱	وضع مطلوب	۳/۴۹	۸۷/۲۲	۱۴۱۲۹		شناختی	وضع موجود	۲/۳۲	۴۵/۹۰	۲۲۹/۵	-۱۱/۰۲۶	۰/۰۰۱								
	ارتباطی	وضع موجود	۲/۲۴	۹/۵۰	۵۷	-۱۱/۱۰۱	۰/۰۰۱																																																																												
		وضع مطلوب	۳/۴۶	۸۶/۲۸	۱۳۸۰۴			امحتوی	ساختاری	وضع موجود	۲/۲۸	۳۲/۶۹	۲۶۱/۵۰	-۱۰/۶۹۱	۰/۰۰۱	وضع مطلوب	۳/۴۰	۸۵/۰۸	۱۳۲۶۸/۵		شناختی	وضع موجود	۲/۳۳	۱۱/۲۸	۱۰۱/۵	-۱۰/۹۸۴	۰/۰۰۱	وضع مطلوب	۳/۴۲	۸۷/۱۴	۱۳۵۹۳/۵		ارتباطی	وضع موجود	۲/۳۱	۹/۵۰	۵۷	-۱۱/۱۰۱	۰/۰۰۱	وضع مطلوب	۳/۴۵	۸۶/۲۸	۱۳۸۰۴	مواد و روشهای آموزشی	ساختاری	وضع موجود	۲/۲۷	۵۰/۷۵	۴۰۶	-۱۰/۷۰۳	۰/۰۰۱	وضع مطلوب	۳/۴۹	۸۷/۲۲	۱۴۱۲۹		شناختی	وضع موجود	۲/۳۲	۴۵/۹۰	۲۲۹/۵	-۱۱/۰۲۶	۰/۰۰۱																				
امحتوی	ساختاری	وضع موجود	۲/۲۸	۳۲/۶۹	۲۶۱/۵۰	-۱۰/۶۹۱	۰/۰۰۱																																																																												
		وضع مطلوب	۳/۴۰	۸۵/۰۸	۱۳۲۶۸/۵				شناختی	وضع موجود	۲/۳۳	۱۱/۲۸	۱۰۱/۵	-۱۰/۹۸۴	۰/۰۰۱	وضع مطلوب	۳/۴۲	۸۷/۱۴	۱۳۵۹۳/۵		ارتباطی	وضع موجود	۲/۳۱	۹/۵۰	۵۷	-۱۱/۱۰۱	۰/۰۰۱	وضع مطلوب	۳/۴۵	۸۶/۲۸	۱۳۸۰۴	مواد و روشهای آموزشی	ساختاری	وضع موجود	۲/۲۷	۵۰/۷۵	۴۰۶	-۱۰/۷۰۳	۰/۰۰۱	وضع مطلوب	۳/۴۹	۸۷/۲۲	۱۴۱۲۹		شناختی	وضع موجود	۲/۳۲	۴۵/۹۰	۲۲۹/۵	-۱۱/۰۲۶	۰/۰۰۱																																
	شناختی	وضع موجود	۲/۳۳	۱۱/۲۸	۱۰۱/۵	-۱۰/۹۸۴	۰/۰۰۱																																																																												
		وضع مطلوب	۳/۴۲	۸۷/۱۴	۱۳۵۹۳/۵				ارتباطی	وضع موجود	۲/۳۱	۹/۵۰	۵۷	-۱۱/۱۰۱	۰/۰۰۱	وضع مطلوب	۳/۴۵	۸۶/۲۸	۱۳۸۰۴	مواد و روشهای آموزشی	ساختاری	وضع موجود	۲/۲۷	۵۰/۷۵	۴۰۶	-۱۰/۷۰۳	۰/۰۰۱	وضع مطلوب	۳/۴۹	۸۷/۲۲	۱۴۱۲۹		شناختی	وضع موجود	۲/۳۲	۴۵/۹۰	۲۲۹/۵	-۱۱/۰۲۶	۰/۰۰۱																																												
	ارتباطی	وضع موجود	۲/۳۱	۹/۵۰	۵۷	-۱۱/۱۰۱	۰/۰۰۱																																																																												
		وضع مطلوب	۳/۴۵	۸۶/۲۸	۱۳۸۰۴			مواد و روشهای آموزشی	ساختاری	وضع موجود	۲/۲۷	۵۰/۷۵	۴۰۶	-۱۰/۷۰۳	۰/۰۰۱	وضع مطلوب	۳/۴۹	۸۷/۲۲	۱۴۱۲۹		شناختی	وضع موجود	۲/۳۲	۴۵/۹۰	۲۲۹/۵	-۱۱/۰۲۶	۰/۰۰۱																																																								
مواد و روشهای آموزشی	ساختاری	وضع موجود	۲/۲۷	۵۰/۷۵	۴۰۶	-۱۰/۷۰۳	۰/۰۰۱																																																																												
		وضع مطلوب	۳/۴۹	۸۷/۲۲	۱۴۱۲۹				شناختی	وضع موجود	۲/۳۲	۴۵/۹۰	۲۲۹/۵	-۱۱/۰۲۶	۰/۰۰۱																																																																				
	شناختی	وضع موجود	۲/۳۲	۴۵/۹۰	۲۲۹/۵	-۱۱/۰۲۶	۰/۰۰۱																																																																												

طراحی و اعتبارسنجی الگوی برنامه درسی مبتنی بر توسعه سرمایه اجتماعی برای آموزش عالی ایران □ ۷۱

شاخص	مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی	گویه	میانگین	میانگین رتبه	مجموع رتبه	آماره آزمون	سطح معناداری
	ارتباطی	وضع مطلوب	۳/۴۶	۸۷/۷۲	۱۴۶۴۸/۵	-۱۰/۴۸۳	۰/۰۰۱
		وضع موجود	۲/۱۵	۴۰	۳۶۰		
ارزشیابی	ساختاری	وضع مطلوب	۳/۴۳	۸۳/۹۴	۱۲۸۴۳	-۹/۹۴۷	۰/۰۰۱
		وضع موجود	۲/۴۴	۴۹/۴۱	۵۴۳/۵		
	شناختی	وضع مطلوب	۲/۵۰	۲۴/۱۸	۲۶۶	-۱۰/۶۰۴	۰/۰۰۱
		وضع موجود	۳/۴۴	۸۵/۶۸	۱۲۹۳۷		
	ارتباطی	وضع مطلوب	۳/۳۷	۸۱/۲۸	۱۱۴۶۱	-۱۰/۱۷۴	۰/۰۰۱
		وضع موجود	۲/۴۶	۲۶/۶۷	۳۲۰		

با توجه به جدول بالا، سطح معناداری آزمون من ویتنی در هر ۳ مولفه سرمایه اجتماعی کوچکتر از مقدار ۰/۰۵ است که نشان دهنده تفاوت معنادار دیدگاه متخصصین در رابطه با وضع موجود و مطلوب سه مولفه ساختاری، شناختی و ارتباطی از شاخص های اهداف، محتوی، مواد و روشهای آموزشی و ارزشیابی الگوی برنامه درسی می‌باشد.

آیا از نظر متخصصان آموزش عالی و برنامه ریزان درسی، الگوی پیشنهادی برنامه درسی از روایی لازم برخوردار است؟

در این قسمت جهت ارزشیابی برازش الگوی پیشنهادی از تحلیل عاملی تاییدی و تکنیک مدل یابی معادلات ساختاری با به کارگیری نرم افزار Lisrel ۸.۵۴ استفاده شد. قبل از ورود به تحلیل مدل‌های اندازه‌گیری و ساختاری، محقق اقدام به کدگذاری متغیرها نموده است. به همین منظور

۷۲ فصلنامه علمی - پژوهشی تحقیقات مدیریت آموزشی سال دهم، شماره چهارم، تابستان ۱۳۹۸

تلاش شده است تا حروف اختصاری لاتین متغیرها برای هر متغیر مورد استفاده قرار گیرد. در نگاره چگونگی این نام گذاری ها آورده شده است.

جدول ۲: کدگذاری متغیرهای تحقیق برای انجام تحلیل در نرم افزار

Lisrel۸,۵۴

مقوله محوری	تعداد سؤال	مقوله‌ی عمده	نماد اختصاری	تعداد مقوله ها
اهداف Objective (OBJ)	۶	ساختاری	STO	STO۱-۶
	۶	شناختی	CGO	CGO۱-۶
	۵	ارتباطی	CMO	CMO۱-۵
محتوا Contect (CON)	۴	ساختاری	STC	STC۱-۴
	۱۱	شناختی	CGC	CGC۱-۱۱
	۳	ارتباطی	CMC	CMC۱-۳
مواد و روش‌های آموزش Materials & Educational Methods (MEM)	۶	ساختاری	STM	STM۱-۶
	۱۵	شناختی	CGM	CGM۱-۱۵
	۸	ارتباطی	CMM	CMM۱-۸
ارزشیابی Evaluation(EVA)	۴	ساختاری	STA	STA۱-۴
	۷	شناختی	CGA	CGA۱-۷
	۴	ارتباطی	CMA	CMA۱-۴
الگوی برنامه درسی		Curriculum(CUR)	---	
سرمایه اجتماعی		Social Capital (SC)	---	

بحث و نتیجه گیری

در نتیجه آموزش عالی در سایه الگوهای برنامه درسی می‌تواند فرصت‌های توسعه سرمایه اجتماعی را فراهم کند و برای ارتقای آن باید ابتدا به شناخت و مدل مفهومی مجزای مؤلفه‌های برنامه درسی و سرمایه اجتماعی و سپس به یک مدل مفهومی ترکیبی مؤلفه‌های فوق و تعاملی که مؤلفه‌ها برهم می‌گذارند، توجه داشته باشد. تا چارچوب نظری جامع و مناسب برای تحلیل فراهم کند. در ضمن نتایج درون دادها و برون دادهای آموزش عالی مشخص گردد. آموزش عالی باید در خصوص برنامه درسی و ایفای نقش هریک از متخصصان (هیأت علمی) و کارشناسان اجرایی و آموزشی در وضع موجود ملاحظه دقیق داشته باشد. تا بتواند الگوی منطقی متناسب در وضع مطلوب ارائه دهد. خبرگان آموزش عالی با درک و تفسیر می‌توانند، کیفیت طراحی و اعتبار الگوی برنامه درسی را در توسعه سرمایه اجتماعی بالا ببرند. در ضمن بر اعتبارسنجی مؤلفه‌های تاثیر گذاشته و راهبردهایی در جهت توسعه را ارائه می‌دهد، الگوی طراحی شده این پژوهش چند بعدی است، کارکرد این الگو زمانی موثر است که به شکل کلیت واحد به صورت مساوی به همه ابعاد توجه شود، تاچشم انداز مناسب به آموزش عالی دهد.

یافته‌های تحقیق بیانگر این است که هریک از الگوی برنامه درسی در مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در وضع موجود در سطح پایین است. باید اصلاحات ریشه‌ای صورت پذیرد. باید بازنگری در همه مؤلفه‌ها در آموزش عالی باشد، با توجه به نظرات مصاحبه شونده‌گان متخصصان (هیأت علمی) و کارشناسان اجرایی و آموزشی نیاز سنجی هم باشد. آموزش عالی باید بدانند چه انتظاری برای توسعه سرمایه اجتماعی از نظام آموزشی دارد و آن انتظار را در هریک از الگوهای برنامه درسی اعمال نموده و سپس از طریق الگوی منسجم و آموزش‌های مداوم و ضمن خدمت به متخصصان (هیأت علمی) و کارشناسان اجرایی و آموزشی و سایر اعضای سازمانی انتقال دهد. الگوی برنامه درسی وضع موجود در زمینه توسعه سرمایه اجتماعی و پاسخ به انتظارات متخصصان (هیأت علمی) و کارشناسان اجرایی و آموزشی ضعیف عمل کرده است. آموزش عالی پتانسیل لازم را برای اجرا و تغییرات لازم الگوی برنامه درسی در راستای توسعه سرمایه اجتماعی را دارد. متخصصان (هیأت علمی) و کارشناسان اجرایی و آموزشی در آموزش عالی در فعالیتهای مشارکتی و اعتماد می‌توانند به توسعه برسند. هدف از طراحی مدل کاهش فاصله بین وضع موجود و وضع مطلوب الگوی برنامه درسی در سرمایه اجتماعی آموزش عالی است و تمام تلاش آن برای توسعه همه مؤلفه‌ها است. ویژگی برجسته این تحقیق این است که برای اولین بار یک طرحی در آموزش عالی به ویژه در دانشگاه آزاد اسلامی با توجه به نقاط ضعف

وقوت ارائه شده که طبق انتظارات و نظرات اعضای خبره دانشگاه می‌باشد. و در نتیجه می‌تواند طراحی پیشنهادی برای تمام موسسه‌ها باشد. این طرح یک دیدگاه ترکیبی و رویکرد تربیتی دارد. این مدل با هدف طراحی یک مدل سازمان یاددهنده در دانشگاه می‌باشد. مدل نهایی تحقیق از تلفیق الگوهای برنامه درسی با مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی و راهبرد و پیامدهای تعامل طراحی شده است. این پژوهش نیز مانند هر پژوهش دیگری، با محدودیتهایی روبرو بود از جمله، عدم تمایل به پاسخگویی برخی از متخصصان و کارمندان و به خصوص مدیران اجرایی به علت حجم وظایف شغلی در وضع موجود، پراکندگی جغرافیایی واحد جامع دانشگاه آزاد اسلامی در ۵ نقطه کشور و تفاوت در نگرش فرهنگی و اجتماعی هر استان جهت تمایل یا عدم تمایل به پاسخگویی به سوالات پژوهش، رویکرد نظام متمرکز و نیمه متمرکز وضع موجود در الگوهای برنامه درسی آموزش عالی دلیل بر توسعه پایین برخی از مولفه‌های سرمایه اجتماعی، توجه پایین به یافته‌های محققان در فرایندهای برنامه‌ریزی درسی در ساختار آموزش عالی جهت توسعه فرایند ساختاری و شناختی و ارتباطی سرمایه اجتماعی بود. بر اساس یافته‌های پژوهش، می‌توان پیشنهادهایی نیز مطرح کرد:

- ۱- نیازسنجی دقیق از اعضای آموزش عالی کشور در تمام مولفه‌های برنامه‌ریزی درسی و تاکید ویژه اهداف در پیشبرد مولفه شناختی سرمایه اجتماعی
- ۲- توجه به همسویی‌ها و تفاهم برخی از الگوهای برنامه درسی به خصوص محتوا و مواد و روشهای آموزشی در توسعه سرمایه اجتماعی با توجه به دیدگاه اعضای آموزش عالی
- ۳- استفاده از راهبردهای متفاوت الگوهای برنامه درسی برای کاهش فاصله وضع موجود و وضع مطلوب در نظام آموزش عالی با استفاده از مدل‌های متفاوت کمی و کیفی جهت توسعه سرمایه اجتماعی
- ۴- قضاوت صحیح براساس نتایج داده‌های هر پژوهشگر در رویکرد وضع موجود ارزشیابی برنامه درسی برای توسعه ارتباط بیشتر سرمایه اجتماعی آموزش عالی

منابع

- آزموده، محسن و شمس، عاطفه. (۱۳۹۵). «سرنوشت آکادمی در ایران». روزنامه اعتماد. ۲۶ تیرماه. شماره ۲۵۷۵. ص ۷ و ۱۲.
- احمدی، سیدعلی اکبر و فیض‌آبادی، حوریه. (۱۳۹۰). «بررسی ارتقاء سرمایه اجتماعی بر بهبود عملکرد سازمان: نمونه موردی: سازمان‌های ستادی شهرداری تهران». نشریه مدیریت دولتی. دوره ۳. شماره ۶ صص ۳۵-۵۴.
- باستانی سمیه، ماجدی، سید مسعود و حسین کمانی، سید محمد. (۱۳۹۱). «سرمایه اجتماعی و متغیرهای تقویت کننده آن مطالعه موردی تعاونیهای کشاورزی، خدماتی و صنعتی شهر شیراز و حومه». نشریه تعاون و کشاورزی. دوره ۲۳. شماره ۱۰. صص ۲۹-۵۴.
- براتی، ناصر و یزدان پناه، محمدرضا. (۱۳۹۰). «بررسی ارتباط مفهومی سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی در محیط شهری (نمونه موردی: شهر جدید پردیس)». نشریه جامعه پژوهی فرهنگی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی. سال ۲. شماره ۱. صص ۲۵-۴۹.
- پیراهری، نیر. (۱۳۸۸). «سرمایه اجتماعی در نظریات جدید». پژوهش نامه علوم اجتماعی. سال ۳. شماره ۳. صص ۱۰۹-۱۳۱.
- ترک‌زاده، جعفر، مرزوقی، رحمت‌الهدی، مهدی، سلیمی، قاسم و کشاورزی، فهیمه. (۱۳۹۵). «تدوین چارچوب ارزشیابی اثربخشی برنامه‌های درسی آموزش عالی بر اساس رویکرد راهبردی». مجله پژوهش‌های برنامه درسی. دوره ۶ شماره ۲. صص ۴۱-۶۴.
- -تنکابنی، فروزان، یوسفی، علیرضا و کشتی آرای، نرگس. (۱۳۹۴). «طراحی اهداف مبتنی بر توسعه سرمایه اجتماعی در برنامه درسی آموزش عالی ایران». سال ۶ شماره ۱۱. دوفصلنامه مطالعات برنامه درسی آموزش عالی. صص ۷-۲۶.
- خوشفر، غلامرضا، بارگاهی، رضا و کرمی، شهاب. (۱۳۹۲). «سرمایه اجتماعی و پایداری شهری: مطالعه موردی شهر گرگان». فصلنامه مطالعات شهری. شماره ۸. صص ۳۱-۴۶.
- -دلایز، علی. (۱۳۸۷). «بررسی سرمایه اجتماعی در بین معلمان شهرستان مریوان». فصلنامه زیربار. سال ۱۲. شماره ۶۵. صص ۹۵-۱۲۸.
- دهقانی، مرضیه و امین خندقی، مقصود. (۱۳۹۰). «تحلیلی بر وضعیت موجود طراحی برنامه هی درسی تربیت اجتماعی دوره ی راهنمایی بر مبنای تحلیل محتوای کتا بهای درسی و اسناد مرتبط برنامه ی درسی». نشریه انجمن مطالعات برنامه درسی ایران. دوره ۱. شماره ۲. صص ۱۷۶-۱۳۱.
- سوری، علی. (۱۳۹۳). «سرمایه اجتماعی و رشد در ایران». فصلنامه پژوهش‌ها و سیاست‌های اقتصادی. سال ۲۲. شماره ۶۹. صص ۴۹-۶۴.

طراحی و اعتبارسنجی الگوی برنامه درسی مبتنی بر توسعه سرمایه اجتماعی برای آموزش عالی ایران □ ۷۷

- صالحی، ابراهیم. (۱۳۹۳). «آموزش عالی و سرمایه اجتماعی». پژوهشنامه توسعه فرهنگی اجتماعی. سال ۱. شماره ۱. صص ۵۷-۷۷.
- صیدایی، سیداسکندر، احمدی شاپورآبادی، محمدعلی و معین آبادی، حسین. (۱۳۸۸). «دیاچهای بر سرمایه اجتماعی و رابطه آن با مؤلفه‌های توسعه اجتماعی در ایران». نشریه راهبرد یاس. شماره ۱۹. صص ۱۸۸-۲۲۴.
- قاسمی، وحید، ادیبی، مهدی، آذربایجانی، کریم و توکلی، خالد. (۱۳۸۹). «رابطه سرمایه اجتماعی با توسعه اجتماعی». فصلنامه رفاه اجتماعی. سال ۱۰. شماره ۳۶. صص ۶۰-۲۷.
- کرمی، مرتضی و فتاحی، هدی. (۱۳۹۲). «تغییر برنامه درسی آموزش عالی». دوفصلنامه مطالعات برنامه درسی آموزش عالی. سال ۴. شماره ۷. صص ۱۳۶-۱۱۰.
- کریمی، محمد. (۱۳۸۷). «سرمایه اجتماعی و نقش کلیدی آن در ثبات امنیت اجتماعی». فصلنامه زیربار. سال ۱۲. شماره ۶۵. صص ۱۵۶-۱۴۷.
- کهنه پوشی، مصلح و فردوسی، آرام. (۱۳۸۷). «سرمایه اجتماعی و نقش آن در توسعه». فصلنامه زیربار. سال ۱۲. شماره ۶۵. صص ۹۳-۸۰.
- مجیبی، تورج و نبوی، فرشته. (۱۳۹۳). «رابطه بین سرمایه اجتماعی و مسئولیت اجتماعی: مطالعه موردی دانشگاه آزاد اسلامی واحد فیروزکوه». فصلنامه پژوهشگر. سال ۱۱. شماره ۳۶. صص ۳۹-۳۱.
- محمدیان، بهزاد، شعله، مهدی و بابائیان، سمیه. (۱۳۹۳). «تأثیر خودآشنایی در شبکه‌های اجتماعی بر توسعه سرمایه اجتماعی». نشریه مدیریت سرمایه اجتماعی. دوره ۱. شماره ۲. صص ۲۴۵-۲۲۵.
- مصطفی‌زاده، معصومه و صادقی، محمدرضا. (۱۳۹۳). «طراحی مدل توسعه سرمایه اجتماعی در دانشگاهها و مراکز آموزش عالی». فصلنامه مدیریت سرمایه اجتماعی. دوره ۱. شماره ۲. صص ۱۸۲-۱۶۱.
- مؤید فر، رزیتا. (۱۳۸۲). «نگرشی بر سرمایه اجتماعی و ابعاد آن». مجله اندیشه صادق. شماره ۱۱ و ۱۲. صص ۱-۱۱.
- مولایی، مهدی و باقری، مصباح‌الهدی. (۱۳۹۵). «بررسی عوامل جهت دهنده سرمایه اجتماعی در دوران دفاع مقدس». فصلنامه علمی پژوهشی مدیریت اسلامی. سال ۲۴. شماره ۲. صص ۱۰۳-۷۷.
- Akbari, Peyman., Sharafi, Mehdi and Vatandost, Toraj. (۲۰۱۲). "A study of the relationship between perceived organizational justice and social capital of staff (case study: physical education general department of Ilam province). International Journal of Sport Studies. Vol ۲. ۹. ۴۵۵-۴۶۴.
- Chamlee-Wright, Emily. (۲۰۰۸). "The Structure of Social Capital: An Austrian Perspective on its Nature and Development". Review of Political Economy. Vol ۲۰. No ۱. Pp ۴۱-۵۸.

- -Ellison, Nicole., Vitak, Jessica., Gray, Rebecca and Lampe, Cliff. (۲۰۱۴). "Cultivating social resources on social network sites: Facebook relationship maintenance behaviors and their role in social capital processes." *Journal of Computer-Mediated Communication*. Vol ۱۹. No ۴. Pp ۸۵۵-۸۷۰.
- Kwon, Seok-Woo, and Adler, Paul. (۲۰۱۴). "Social capital: Maturation of a field of research". *Academy of Management Review*. Vol ۳۹. No ۴. Pp ۴۱۲-۴۲۲.
- Soogwan, Doh. (۲۰۱۴). "Social capital, economic development, and the quality of government: How interaction between social capital and economic development affects the quality of government." *Public Administration*. Vol ۹۲. No ۱. Pp ۱۰۴-۱۲۴.
- Teichler, Ulrich. (۲۰۱۵). "Higher Education Research in Europe". (The European Higher Education Area). London: Central European University of Budapest. Pp ۸۱۵-۸۴۷.
- Woolcock, Michael and Narayan, Deepa. (۲۰۰۰). "Social capital: Implications for development theory, research, and policy." *The world bank research*. Vol ۱۵. No ۲. Pp ۲۲۵-۲۴۹.